

הקיבוץ העירוני, צודה של מרד

הקיבוץ העירוני כמבטא מרד רדיקלי בהיגיון המנחה של הקפיטליזם ומחיל את היגיון ההקלה, הפיכת פירווי החברה המבודדים לקהל, לציבור, לחברותא

גן-עדן המרחף ביקום ללא יומרה להשפיע על דבר מחוץ לאטמוספירה שלו, ובכך להסתפק בפתרון אישי ולוותר על המטרה ההידרואית של תיקון העולם?

הזמילה "קיבוץ" קשורה בקונוטציות כפריות מאוד - טרקטורים, רפת, חדר אוכל, דשא, שבי" לים ונוי מטופח. עם זאת, קבוצות שיתופיות בעיר אינן המצאה חדשה, לא בארץ ווראי שלא בעולם. הגיאוגרף דן יהב קובע בספרו "הקיבוץ העירוני"

(2006) את ראשית התופעה בארץ בשנת 1921, עם העלייה השלישית. באותה תקופה, ובמיוחד החל מהעלייה הרביעית, היטו סיבות כלכליות את מרכז הכובד ההתיישבותי מהכפר אל העיר. אמנם רבים מהעולים ביקשו לברוא את עצמם מחדש כעובדי אדמה עברים בארץ האבות, אך אל מול האילוצים נוצר דפוס הגשמה חדש - החלוץ העירוני,

הפועל בקרב פועלי העיר. בעניין זה ציטט יהב את טבנקין:

לא נכון שכל פועל הרוצה לחיות חיי שיתוף, חיי יצירה עצמאית, מוכרח לחיות רק בכפר. הסדר ציאלזים בעולם היה דווקא עניינם של פועלי העיר. עיר העתיד תצטרך להיות איוו שהיא מזיגה

במוצאי שבת קשה לי לכתוב. מהחלון שבחדרי חב"דניקים קוראים קריאות וילדים חוזרים עליהן, מקווים לזכות בסוכריות, וקריאותיהם מצטרפות אל רעש האוטובוסים המטרטרים בכביש שמתחת לשיכון שלנו. אני יוצא מהבית ויורד במדרגות. הכלב של השכנים נובח, ספק בפחד וספק מתוך תחושה טריטוריאלית (כמה אפשר ללמוד ממנו גם עלינו!).

בדרך הקצרה מהבית שלי לבית המרכזי של הקבוצה אני חולף על פני דליפת ביוב מסריחה, שאף אחד לא טורח לתקן, ואז על פני הכיתוב "מלך השכונה" בספריי שחור, שמעליו גרים השכנים שתמיד שומעים מוזיקה מזרחית בווליום חזק מדי. אני עולה לקומה האחרונה. לצד הדלת מקדם את פני השלט "קבוצת אלפקה". אני נכנס הביתה ועולה לספרייה שבקומה השנייה, לאסוף את הספרים שאצטרך לצורך הכתיבה. בדרך חזרה אני עוצר ומביט על עמק יזרעאל הנשקף מהחלון שלנו. אולי היה מוטב לו היינו חיים בקיבוץ כפרי, טובל בפסטורליה של שדות חרושים, דשאים מטופחים מול חדר האוכל ונוף אל הגלבוץ?

אצלנו קוראים לזה "שקיעה כפרית", אבל המתת הזה אינהרנטי לכל ניסיון לתיקון החברה: האם לפעול בתוך החברה הקיימת, ובכך להימצא באינטראקציה אינטימית עם היבטי הדיכווי שאתה מבקש לבטל ולהסכין עם חיים הרחוקים למדי מהאוטופיה המדומיינת? או שמא לברוא אוטופיה בתוככי החברה המדכאת אך בנפרד ממנה, כוכב-



דוֹתָן בְּרוֹם, בן 26, סטודנט לתואר ראשון בחוכנית חכמיה בחוג להיסטוריה של עם ישראל באוניברסיטת חיפה, חבר קבוצת אלפקה, קבוצה שיתופית. חי בקומנה במגדל העמק





מפגש בקיבוץ עירוני

בוס בו הוא נוסע לעבודה; זאת מנקה את השירותים בקולנוע שבו הוא מבלה, לצד רבים אחרים שאינם מכיר; זה מוכר לו ברגים וריבלים לתליית מדפים בבית, שאותו שכר מאדם נוסף. העיר מחלקת את חייו של האדם, כך שיש באפשרותו לצאת עם חברים לפאב, מבלי שהם יכירו את האנשים אתם הוא לומד קורס ערב ומבלי שהאחרונים ידעו במה הוא עוסק, לא כל שכן יכירו את עמיתיו לעבודה. באופן אבסורדי, העיר מעוללת לאדם כל זאת דווקא מפני שהיא חיונית מאוד. הכפר אינו יכול לשרוד כמשק אוטרקי, על כל פנים לא בלי לוותר על כלל ההישגים הטכנולוגיים שהשיגה החברה האנושית מהמהפכה התעשייתית והלאה. הכפר זקוק לעיר שתספק לו שירותי מסחר, רפואה מתקדמת וקשר עם השלטון המרכזי. העיר מתור-כננת לתמוך בציבורי ענק ולספק להם את כל השירותים החיוניים להם. כיוון שכך, העיר אינה יכולה להתקיים ללא מסה של תושבים וגם מושכת אליה את המסה הזאת. הכפר יכול לתמוך בחיי חברותא, כלומר, בקהילה שחבריה מקיימים ביניהם קשרים בלתי תכליתיים, בדיוק בגלל האימפוטנציה שלו לגדול מעבר לגודל מסוים, שבו הגרילה במספר מתגלגלת לאיכות חדשה, מנוכרת (בתולדות תנועת העבודה הישראלית כבר ניטשו ויכוחים בשאלה אם מדובר בעשרות בודדות או במאות אנשים).

הפעולה לביטול מודרג של הניגוד בין העיר והכפר, אם כן, היא בעלת שני יעדים: האחד,

של עיר וכפר, של טבע וחרוד-שת, של חקלאות ותעשייה, של טכניקה ותרבות, בקצרה: עיר כפר.

אכן, הסוציאליזם מראשיתו ביקש למזג בין העיר לכפר. במניפסט הקומוניסטי אנו מוצאים עשרה צעדים שיבצע הפרולטריון כדי לשחרר את החברה, לאחר שיתפוס את

השלטון הפוליטי במדינה. התשיעי שבהם הוא "איחוד ניהולן של החקלאות והתעשייה. פעולה לביטול מודרג של הניגוד בין העיר לכפר". אך מהו הניגוד הזה ובאיזה אופן, אם בכלל, פועל הקיבוץ העירוני לביטולו?

הסוציולוג הגרמני טניס (Tönnies) טבע בשלהי המאה ה-19 שני מושגים חשובים להבנת הניגוד בין העיר והכפר, שהתאזרחו במקומותינו בתיווכו של הפילוסוף היהודי מרטין-מרדכי בובר "הברה" (Gesellschaft) ו"חברותא" (Gemeinschaft). "חברה", בפשטות, היא ציבור אנשים מנוכר, שהקשרים בין פרטיו הם רופפים ותכליתיים, בעוד ש"חברותא" היא ציבור קרוב ומהודק, כמו משפחה, שפרטיו מקיימים בינם ובין עצמם קשרים הדוקים ודבי-פנים. העיר, באופן מובנה, היא מקום של חברה היא מכילה אנשים רבים מכדי שתושב העיר יוכל להכיר. מרבית האנשים שהעירוני פוגש מקיי-מים אתו קשרים תכליתיים בלבד: זה נוהג באוטו-

את הקיבוץ הגדול החליפה הקבוצה האינטימית. הקבוצה היא החברותא במופעה המזוקק ביותר ובכך מספקת ליחיד רשת של קשרים קרובים, תחושת משמעות ובעיקר תיבת תהודה רלוונטית

ום,
ם
זור
נת
זבל
זות
הם
ן

ישתלבו בעבודה במפעלים האזוריים. ובכך, תושבי העיירות אכן השתלבו במפעלים, אבל המפגש עם המנהלים מהקיבוץ רק חידד את הפער המעמדי ביניהם.

בקיץ 2011, בתוך סערת המחאה המרגשת, הקמנו מאהל בעירנו, מגדל העמק. היה ממד של תיקון במפגש בינינו, חבורת צעירים אידיאליסטיים המכונים לעתים מזומנות "קיבוצניקים" בעיר, ובין תושבי העיר הוותיקים (ובמיוחד עם אלה שנפגעו מאוד מהמדוניות הכלכלית של הימין בשלושת העשורים האחרונים). "פעם", הם סיפרו לנו, "קיבוצניקים לא היו מעזים להיכנס לכאן". עד כדי כך הייתה גדולה האיבה של תושבי העיירה כלפי הקיבוצניקים המתנשאים והנצלנים בעיניהם. "אתם יודעים איזה מדהים זה שאתם כאן איתנו ושאתנו מחבקים אתכם?"

על כל פנים, העיר עודה חברה המבקשת תיקון, המבקשת חברותא. הקיבוץ העירוני הוא ניסיון לכוונן חברותא בעיר. במחקרם על אודות הקבר-צות השיתופיות בישראל (2008), מצטטים ניר מיכאלי ויובל דרור את חברי הקיבוץ העירוני "תמוז", מחלוצי הקיבוצים העירוניים החדשים:

"בקיבוצים של היום שכחו שהקיבוץ הוא כלי ולא מטרה בפני עצמה. (...) היום המטרה היא להפיל מחיצות, דווקא במקומות שבהם יש אנשים. להביא את הקיבוץ לאנשים במקום להביא אנשים לקיבוץ. (...) אנחנו מעוניינים להשפיע על הסביבה שלנו בעיירה ובקיבוצים".

חברי הקיבוצים העירוניים מבקשים ליצור הגשמה קיבוצית חדשה, כפולת פנים: גם שיתוף כלכלי ותרבותי פנימי וגם מעורבות בחיי העיר. קהילה שהיא חברותא בפני עצמה, אך גם "חברותא משימתית" הפועלת להרחבת דפוסי החברותא אל כלל החברה.

אולי זה המקום לשרטט בקצרה כמה קווים לדמותו של הקיבוץ העירוני. ראשית, חשוב כאן התייחסו ההיסטורי: קומונות עירוניות, כפי שהזכרתי, מתקיימות כבר כמעט מאה שנה בישראל (לאחרונה גיליתי שאפילו הורי סבתי, חלוצים שעלו ארצה עם תנועת גורדוניה, הקימו קיבוץ עירוני בחיפה אחרי ניסיון לא מוצלח להקים קיבוץ בעמק). עם זאת, התופעה שאני דן בה צעירה הרבה יותר, היא תולדה ישירה של משבר הדור השלישי בקיבוצים, באמצע שנות השבעים. בשנים אלה הלכה ודעכה התנופה הערכית האר-

מודרניזציה של הכפר והפיכתו למוקד של תעשייה ולצורת חיים המעורה בחיי החברה הכללית והנהנית מהשירותים המתקדמים ביותר שיש לחברה האנושית להציע; היעד השני, מעבר הדרגתי של החברה העירונית מ"חברה" ל"חברותא".

ברור למדי שהתנועה הקיבוצית עמדה ביעד הראשון בצורה מרשימה. הקיבוצים, כשיאם, היו חברות מתקדמות מאוד (גם מבחינת השירותים שהקיבוץ ידע להעמיד לרשות חבריו, אבל גם מבחינת חלוקת העבודה המתקדמת בקיבוץ) והיו מעורים מאוד בחיי החברה, הכלכלה והפוליטיקה של החברה הישראלית בכללותה ואף הנהיגו אותם. היעד השני, עם זאת, לא הושג מעולם. נדמה אפילו כי קיומם של הקיבוצים העצים את המתח בין העיר והכפר: בעוד הקיבוץ התגבש כחברה מיטיבה ומתקדמת, מרבית הערים בישראל לא היו כאלה. ראשית, כי הן לא היו גדולות מספיק כדי להיות ערים של ממש; אבל חשוב מכך, כי הן סבלו מתת-פיתוח ומציבור תושבים כמעט הומוגני של אוכלוסיות מוחלשות. סיפורן של עיירות הפיתוח היה כזה. הקימו אותן באזורים עתידי קיבוצים ומושבים מתוך תפישה שהן יהיו את החוליה המקשרת בין הכפר ובין הערים הגדולות. עיירת הפיתוח, כך קיוו, תספק שירותים עירוניים עבור תושבי האזור ותושביה

רבים מהקיבוצים העירוניים בנויים כפדרציה של מספר קבוצות הגרות באותה שכונה ומקיימות ביניהן רמות שונות של שיתוף כלכלי ושל מסגרות תרבותיות



הפגנת האחד במאי

מין שכיוון שארץ ישראל היא מרחב אפשרויות פתוח ניתן לברוא בה חברה סוציאליסטית ע"י הקמת מושבי פועלים שיתופיים, תוך דילוג על השלב הקפיטליסטי של החברה, החברה שבפניה עמדו חלוצי הקיבוצים העירוניים הייתה כזאת שבה הקפיטליזם כבר היה נוכח לגמרי. הימין היה בשלטון ומגמת ההפרטה החלה לצבור תאוצה, כחברה הקיבוצית כמו גם כחברה הכללית. הפערים החברתיים-כלכליים והשסעים בין קבוצות בחברה כבר היו עמוקים דיים. היה ברור שאלט-רנטיבה לאופני ההגשמה הקיימים של התנועה הקיבוצית לא יכולה להיות עוד כרם שלום, כלור-מר, עוד מרד בתוך המסגרת, אלא צריכה לפנות לדרך חדשה באמת. היא צריכה להתחיל מהמח-ויבות לשינוי עמוק של החברה הישראלית, מתוך עמדה של שותפות פעילה בה.



רה שהביאה פעמים רבות צעירי רים בני קיבוץ ועירוניים לבחור בחיי שיתוף ומשימה לאומית בספר. משהו דקוב בממלכה, חשו הצעירים אז. משהו אינרטי מדי, תלוש אפילו.

מורי הטוב, ד"ר אביהו רובין, סיפר לנו פעם על הניסיון של כרם שלום, שהוא היה שותף לו. אז, בשלהי שנות הששים,

קמה חבורה של בני הקיבוץ הארצי של השומר הצעיר ומאסה בהגשמה הקיבוצית שהציעה לה התנועה. הם רצו לנער את הקיבוץ הארצי מהשקיעה אל עבר הכורגנות שהם חשו בה: לא עוד קיבוץ של בעלי בית, אלא עבודה עצמית! לא עוד פועלים ערבים בבניין בתי הקיבוץ, אלא שותפות יהודית-ערבית! ברוח השמאל החדש הם ביקשו לזעוק נגד עוולות, בקיבוץ ובמדינה, ואולי יותר מכל, הם רצו יחסים אחרים, מתוקנים.

אני חושב שהניסיון של כרם שלום מבשר במידה רבה את ההתחדשות השתפנית של שנות השמונים. כמו מקימי כרם שלום, גם מקימי הקיבוצים העירוניים ביקשו לחזור אל החלום שחולל את התנועה הקיבוצית, אבל להתאימו אל המציאות שהם ראו לנגד עיניהם בחברה הישראלית, והמציאות הזו כבר לא תבעה מהם להפריח את השממה, אלא לתקן את החברה.

אם ברל כצנלסון יכול היה להיות "קונסטרוקטיביסט מהפכני" בתקופת היישוב, כלומר, להא-

למרות המיתוס המקובל, דווקא הבחירה לשזור את חיינו עם אנשים אחרים, כפי שאנו עושים בקיבוץ העירוני, מגדילה את הריבונות שלנו על חיינו

במקביל, תנועות הנוער של התנועות הקיבוציות ות החלו גם הן לאבד מכוון משיכתן בתוך המשבר שפקד את הקיבוץ. עם הדעיכה הערכית בקיבוצים, עם התחושה שהקיבוץ הוא פחות ופחות אלטרנטיביבה לחברת השוק ובעל השיבות לאומית דועכת, הלכו ופחתו גם הגורעינים שבחרו לצאת להגשמה במסגרת תנועות הנוער החלוציות-ציוניות-סוציאליסטיות (או בקיצור, "הכחולות"). בעקבות כך, אותה התפכחות של בני הקיבוצים תלחלה תוך מספר שנים גם אל תנועות הנוער הכחולות.

גם הן החלו לגבש מסלולי הגשמה חדשים שנטשו את ההצטרפות אל הקיבוצים הוותיקים והציבו את המעורבות בחברה הישראלית כיעד ההגשמה החדש. משמעותה הכמעט מיידית של מעורבות כזאת היא הבחירה לגור במופע האותנטי טי והמגוון ביותר של החברה הישראלית, בערים ובעיירות, במיוחד בפריפריה החברתית והגיאוגרפית. השינוי ביעדי ההגשמה הוליד את תנועות הבוגרים, חבורות שבחרו להגשים את ערכי התנועות המתחדשים בחייהם הבוגרים, בשדה המאבק על דמות החברה הישראלית.

כך קמו בראשית שנות השמונים הקיבוצים העירוניים "ראשית", "מגוון" ו"תמוז", ומעט אחריהם החלו לצוץ קומונות עירוניות של בוגרי תנועות הנוער הכחולות. היום, עם הגידול במגמה הזו ועם המשך מגמות ההפרטה בקיבוצים, אפשר לדבר על תנועה קיבוצית חדשה (שאמנם אינה מנותקת לגמרי מזו "הישנה"), המונה יותר מ-2,000 שותפים ברחבי הארץ ומורכבת מהקיבוצים העירוניים

הוותיקים, מקבוצות שיתופיות עצמאיות המאוגד- דות ב"מעגל הקבוצות" ומתנועות הבוגרים הכחור- לות המחנות העולים (שהתאחדה עם תנועת קבור- צות הבחירה), השומר הצעיר, הנוער העובד והלוי- מד (דרור ישראל) והבונים דרור. התנועה הזאת מגוונת מאד, אבל ניתן להצביע על קווים משותף- פים בהתנהלותם של המעגלים השיתופיים השונים החברים בה:

ראשית, הגודל: את הקיבוץ הגדול החליפה הקבוצה האינטימית. הקבוצה היא החברותא כמופעה המזוקק ביותר ("משפחה במובנה הנע- לה", כפי שקרא לה א"ד גורדון) ובכך מספקת ליחיד רשת של קשרים קרובים, תחושת משמעות ובעיקר תיבת תהודה רלוונטית, כלומר, העצמה של חירותו וזהותו כפרט, תחת טשטושן בקיבוץ הישן. גם הקיבוץ העירוני הגדול בארץ, קיבוץ "משעול" של בוגרי המחנות העולים, המונה קרוב לתש- עים חברים, מורכב משמונה קבוצות שונות.

ברוב המקרים, הקבוצה היא המסגרת המקיימת משק בית משותף, כלכלה משותפת, שיחה שוטפת על אורחות החיים ובמות מפגש שבועיות משותפות. רבים מהקיבוצים העירוניים בנויים כפרציה של מספר קבוצות, הגרות באותה שכונה ומקיימות ביניהן רמות שונות של שיתוף כלכלי ושל מסגרות תרבותיות ומשימתיות משותפות. הקבוצה שלי, למשל, "אלפקה", מונה תשעה חברים. אנחנו גרים בשכונת נוף העמק אשר במגדל העמק, לצד שתי קבוצות נוספות. שלוש הקבוצות יחד מרכיבות קיבוץ עירוני, שהוא בתורו חלק מתנועת הבוגרים "קבוצות הבחירה של המחנות העולים".

שנית, אלמנט המשימתיות: מרבית הקבוצות השיתופיות והקיבוצים העירוניים מקיימים פרויקט- טים משימתיים משותפים, שתכליתם השפעה על דרכה של החברה הישראלית. במקרים רבים מדובר בפרויקטים חינוכיים, במיוחד בחינוך הבלתי פורמלי, אך קבוצות שונות מעורבות גם בפעילות פוליטית, בארגוני עובדים, במאבקים שכונתיים, בהקמת קואופרטיבים ובפעילות תרבותית. חברי הקבוצה שלי, למשל, עסוקים בהדרכת גרעינים בשנת שירות בתנועת הנוער, בהדרכה במועדון

חברי הקיבוצים העירוניים מבקשים ליצור הגשמה קיבוצית חדשה, כפולת פנים. גם שיתוף כלכלי ותרבותי פנימי וגם מעורבות בחיי העיר

הנוער העירוני שהקמנו "הקובייה", בהדרכה במועדונית שלנו בשכונה "בית שוקו", בהדרכת נערים פליטים מאפריקה ובליווי איגודי עובדים בארגון העובדים הדמוקרטי "כח לעובדים".

שלישית, אלמנט הלימוד והתרבות המתחדשת: חברי התנועה השתפנית המתחדשת עסוקים הרבה בלימוד פנימי וביצירת תרבות יהודית מתחדשת. שני אלה מחדדים את עובדת היותם של הקיבוצים העירוניים צורת חיים שלמה ולא רק מסגרת פוליטית. התרבות והלימוד מקיימים קשרים דיאלקטיים עם הפעילות המשימתית - הם מטעינים במשמעות לעשותה, אבל משמשים גם כבמה לשיחה ולרפלקסיה על אודותיה.

בקיבוץ העירוני שלנו כל קבוצה מקדישה ערב בשבוע לשיחה וללימוד פנימיים משותפים. נוסף על כך, אנחנו נפגשים פעם בשבועיים לבוקר של לימוד משותף בפורום הכללי של הקיבוץ. אבל המופע המרשים והמרגש ביותר של התרבות המתחדשת אצלנו הוא כנראה החגים המשותפים שלנו. פסח, למשל, מתחיל ביום שלם של לימוד ושיחה משותפים. הבוקר שלמחרת נפתח בחלוקה לסדנאות יצירה שונות, שתוצריהן תפאורה, קטעי תיאטרון, מופעים מוזיקליים ומיני מזונות משמ- שים אותנו בערב אותו היום בסדר הפסח המסור- תף שלנו. על ההגדה אנחנו מתחילים לעבוד זמן רב לפני החג והיא שונה משנה לשנה, משקפת את השאלות שאנחנו עסוקים בהן כקהילה באותה נקודת זמן וממזגת בין ההגדה המסורתית, ההגדה הקיבוצית, קטעים מקוריים שכתבנו וקטעים נוס- פים שאנחנו אוהבים.

רביעית, ואולי חשובה מכל, המחויבות לגדילה: הקיבוצים העירוניים אינם קהילה סגורה של מי שמצאו פתרון לחיים האפורים במאה ה-21. מרביתם, ובמיוחד הקבוצות של תנועות הבוגרים הכחולות, עסוקים מאד בהנבטת קבוצות שיתופי- ות נוספות ובתמיכה בהן לאורך מסלול חייהן, בדרך כלל משנת השירות, דרך מסלול בני הגר- עינים בנח"ל ואל תוך החיים הבוגרים.

המתח בין קבוצה ובין משימה מאד נוכח בחיינו. "אף פעם אין אנשים בבית" היא טרוניה שגורה. לכל אחד מחברי הקבוצה סדר יום עמוס הקשור ב"משימה" שלו, כלומר בפעילות (החינו- כית, הפוליטית או אחרת) שהוא מקיים לשם השפעה על דמות החברה הישראלית. לעתים אנו

מתח דיאלקטי הוא המתח השורר בין שני קטבים השוללים זה את זה, אך גם תלויים זה בזה. הגשמתו והתפתחותו של כל אחד מהקטבים תלויה בשימור המתח. התרופפות המתח משמעה ניצחון אחד הקטבים, תוך שלילת הקוטב הנגדי לו וקיפאון בהתפתחות. כך גם במתח בין קבוצה ובין משימה. במבט ראשון, נראה שהקטבים סותרים: מחויבות טוטלית למשימה משמעה ויתור על חיי הקבוצה, הגוזלים זמן יקר שניתן היה להשקיע בתיקון העולם, ולהיפך, חיי קבוצה מושלמים תובעים עיסוק בדינמיקה הפנימית, תוך ויתור על חיי העולם שבחוץ.

במבט שני ושלישי, נחשפת מציאות מורכבת יותר. קודם כל, מבחינת חוויית הפרט, הקבוצה והמשימה משמשות פונקציות שונות - סביבה אינטימית ותומכת של שווים לצד זירה של דיאלוג והשפעה, המהווה מקור לתחושת משמעות ולכינון ערך עצמי. שתי הפונקציות האלה הכרחיות לשלמות הרגשית של האדם. מאוד קשה ומתסכל לנסות להשפיע על המציאות ללא סביבה תומכת של שותפים. התנסות כזאת עלולה להפוך את האדם לציני ולעתים לגרום לו להתייאש ולזנוח כליל את מעשה התיקון. מאידך גיסא, קשה גם לחוש בעל משמעות וערך ללא התמודדות עם אתגרים אמיתיים וללא השפעה אמיתית על המציאות.

מעבר לכך, הקבוצה והמשימה גם תומכות זו בזו במובנים מעשיים יותר. המשימה מהווה עבור הקבוצה כוח צנטריפטלי המלכד את החברים סביב מטרה משותפת. היא מהווה תכלית נוספת לקיום הקבוצה, מעבר לקיום שלה כתכלית לעצמה. הקבוצה מהווה עבור המשימה צורה ארגונית-כלכלית המאפשרת אותה. חינוך ופעילות חברתית וקהילתית אינם מקצועות מכניסים בישראל של ראשית האלף השלישי והקבוצה היא מערכת ארגונית וכלכלית המאפשרת איגום משאבים ותערוך שלא על-פי היגיון השוק. כמו כן, במיוחד כאשר מדובר במשימה חינוכית, הקבוצה מהווה התנסות ממשית של המחנך בעולם שהוא מבקש לברוא עבור הניכיו. קל יותר להתמודד עם הדינמיקה של קבוצת הניכיים כאשר המחנך הוא חבר קבוצה בעצמו וחווה אותה דינמיקה מכלי ראשון.

במבט פילוסופי רחב, המתח הדיאלקטי בין קבוצה ובין משימה הוא, למעשה, מקרה פרטי של

מסורים למשימות שלנו עד כדי בניית לו"ז ב"קומות" - פעילות בבית הספר בבוקר, הדרכה במועדון אחר-הצהריים ו"קומה" נוספת של ישיבת בלילה, בתום הלו"ז הרגיל. בהומור עצמי מריר, אנו משווים את עצמנו לעובדי היי-טק המכורים לעבודתם ואינם פוגשים את משפחתם. כמוהם, אנחנו מכורים למשימה ומתקשים להיפגש כקבוצה.

זוהי הצגה קיצונית וחד-צדדית של מציאות חיינו, כמובן. ראשית, כיוון שהמונח משימה מטשטש את מה שהיא באמת: רשת של מערכות יחסים עם הניכיים ועם שותפים. מחויבות לקשרים אנושיים היא דבר שונה בתכלית מהתמכרות לעבודה סתם. שנית, כיוון שהאכזבה מהמפגש הקבוצתי המצומצם לא נובעת רק מהיעדרו (הרי אנחנו משקיעים לפחות כמה שעות בערב, אחת לשבוע, במפגש הקבוצתי שלנו),

אלא מהפער בין המצוי לרצוי. הפער הזה יכול ללמד אותנו משהו על מידת החשיבות של המפגש הקבוצתי בעינינו.

אבל עד כה הצגתי רק את הסתירה בין הקבוצה והמשימה, זאת המתבטאת במאבק של שני היסודות האלה על משאב הזמן. הצגה כזאת חוטאת לעיקר, שהוא המתח הדיאלקטי המתקיים בינינו הן מתח ניגודי משלים.

חברי התנועה השתפנית
המתחדשת עסוקים בלימוד
פנימי וביצירת תרבות יהודית
מתחדשת. שני אלה
מחדדים את עובדת היותם
של הקיבוצים העירוניים
צורת חיים שלמה ולא רק
מסגרת פוליטית



מאהל מחאה במגדל העמק



הפגנה של בני תנועה הנוער

איך נראית אחרות הניגודים הזאת? כך, למשל: תנועה סוציאליסטית המושתתת על בסיס רחב של קהילות שיתופיות. כל קהילה מתנסה בתוכה פנימה בביטול הניכוד והניצול שבין בני האדם ככל הניתן. כל קהילה שואפת ליצור קשרים בלתי תכליתיים ככל הניתן עם הקהילות שבסביבתה וכך הלאה במעגלים מתרחבים. הקהילות שותפות בסדרה של מפעלים לכלייים קואופרטיביים של ייצור ושל צריכה. חברי הקהילות פועלים לביטוס תנועתם על ידי חינוך ההמונים למאבק בניצול המופעל עליהם ולהצטרפות לשורות התנועה. חברים אחרים פועלים פעולה פוליטית למאבק בשלטון על-ידי איגוד עובדים וכן בפעילות פרלמנטרית. כך, הפוליטיקה נרתמת לאינטרסים של האוטופיה, כלומר, ליצירת התנאים המיטיבים ביותר עבור הקהילות השיתופיות והקואופרטיביות. רוצה לומר: הפוליטיקה נרתמת להפקעת הכוח הפוליטי מהמעטים אל הרבים ולניווט החברה באורח דמוקרטי באמת. כך גם מאפשרת האוטופיה את הפוליטיקה, כאשר מושגים הישגים פוליטיים במיטוט שלטון ההון החברה אינה נסוגה אל כאוס, כיוון שכבר קיים מבנה רחב של גברים ונשים המנוסים בארגון החברה ובקבלת החלטות באופן דמוקרטי ואנרכי. כלומר באופן חופשי, היכול לרשת את המבנה הדכאני שעבר מן העולם, ולאפשר לפוליטיקה להמשיך ולהרחיב את החירויות האנושיות עד שכלל הכוח הפוליטי יופקד בידי כלל הציבור.

המתח שהצגתי בראשית דבריי. המתח שבין פעולה בתוך החברה המדכאת ובין יצירת חברה אוטופית ונפרדת ממנה. ד"ר יפתח גולדמן, חבר הקיבוץ העירוני "תמוז" לשעבר והוגה מרכזי של הסוציאליזם הקומונלי בישראל, מכנה את שני הקטבים של המתח הזה "פוליטיקה" ו"אוטופיה". הסוציאליזם, מראשיתו, התמודד תמיד עם שני ממדים גדולים של דיכוי השזורים זה בזה: השוק והמדינה. בעולם הסוציאליסטי שוררת תמימות דעים כמעט מוחלטת בכל הנוגע לחברת המחר החופשית, האוטופית בה יבוטלו שני ממדי הדיכוי האלה ובני האדם יחיו ויפעלו מתוך רצונם החופשי ויתאגרו מתוך רצון חופשי באגודות שיתופיות של חיים ושל ייצור. הוויכוח המרכזי בסוציאליזם, אם כן, אינו על היעד כי אם על הדרך. תשובות רבות הושבו על השאלה "איך נגיע אל החברה החופשית?".

הקיבוץ העירוני מוכרח להיות חלק מהמרקם העירוני, שותף פעיל ולא מנוכר לחברה העירונית הרחבה, אך בה בעת גם לקיים קודים תרבותיים שיאתגרו אותה וירחיבו את מעגלי השיתוף בה

למרות השוני ביניהן, ניתן לסווג אותן לשני אופני התמודדות: פוליטיקה ואוטופיה. הפוליטיקה מציעה לתפוס את השלטון במוסדות הקיימים בחברה בהווה וקובע עם את חלוקת המשאבים בה. כך, למשל, מהפכת המונים פרולטרית או מפלגה סוציאל-דמוקרטית הן דרכים פוליטיות לתיקון עולם. האוטופיה, לעומת זאת, מציעה לקיים בתוך החברה הקיימת צורת חיים המצמצמת את ממדי הדיכוי והניצול ככל הניתן. כך, למשל, מפעל קואופרטיבי או קבוצה שיתופית הם דרכים אוטופיות למאבק בדיכוי השוק והמדינה. גולדמן מסביר את הניגוד שבין הפוליטיקה ובין האוטופיה כך:

"האוטופיה והפוליטיקה 'צהוכות' זו לזו מסיבות מהותיות לשתייהן. האוטופיסט נוטה לדאות בפר-ליטיקה ממסדיות נטולת חזון במקרה הטוב, מאבק כוחות אינטרסנטי ברוב הפעמים ושחיתות לשמה במקרה הרע. הפוליטיקאי, מבחינתו, רואה באוטופיה 'מגדלים פורחים באוויר', 'תמהונות', 'אסקפיזם', 'סירוב להתמודד עם בעיות המקום והזמן'. מבחינות ידועות שתי הביקורות הללו מוצדקות, ובכל זאת, החייאתה של אחרות הניגודים הדיאלקטית דווקא יש בה כדי להביא מזוה לתחלואיה של הפוליטיקה ולאלה של האוטופיה."

למרות המיתוס המקובל, דווקא הבחירה לשזור את חיינו עם אנשים אחרים, כפי שאנו עושים בקיבוץ העירוני, וכפי שנעשה באיגודי עובדים ובקואופרטיבים שונים, מגדילה את הריבונות שלנו על חיינו. נוסף על הטעם הפשוט, שכחברה אנושית חמה זאת בחירה המאפשרת מאבק משותף עבור אינטרסים רחבים ועל כן מורדת בצמצום האדם לצרכן גרידא ומחזירה אותו להיות זואון פוליטיקון, על שני תרגומיו - חיה פוליטית, כלומר כזאת העסוקה בעיצוב חיה. רוצה לומר: ריבונית; אבל גם חיה חברתית, השואבת את המשמעות לחייה מאינטראקציה אנושית, מעדות הזולת לקיומה.

לשד החיים של הקיבוץ העירוני, כמרד רדיקלי לי בקפיטליזם, הוא שמירת המתח הדיאלקטי שבו. אם לחזור לשאלה הפותחת את הרשימה הזאת, הקיבוץ העירוני חייב לפעול בעומק החברה הקפיטליסטית, המופרטת והמדכאת, אך בה בעת גם אסור לו לאמץ את הקודים שבהם היא פועלת. עליו להיות תא חי ונושם של החברה החופשית, אך הוא חייב להיות קשור בעבנות אל החברה הקיימת.

הוא חייב לפעול בחוקי המשחק של הקפיטליזם במידה שתאפשר לו להמשיך ולהשפיע על שינויים, והוא מוכרח להיות באופן המשוחרר ביותר מניצול האפשרי במסגרת חוקי המשחק האלה, תוך דחיקה מתמדת שלהם אל עבר סדר חברתי מנצל פחות.

הוא מוכרח להיות חלק מהמרקם העירוני, שותף פעיל ולא מנוכר לחברה העירונית הרחבה, אך בה בעת גם לקיים קודים תרבותיים שיאתגרו אותה וירחיבו את מעגלי השיתוף הקיימים בה. זה האתגר שנענינו לו כבחירתנו לחיות כקיבוץ עירוני. אני מקווה שאנחנו נכונים לו.

הקיבוץ העירוני, כתופעה, אני מקווה, הוא ניצנה של תנועה סוציאליסטית רחבה כזאת. כפי שכבר הצגתי, הוא מבקש לחולל תהליך שיהפוך את החברה העירונית לחברותא. תהליך כזה הוא מרד רדיקלי בסדר הקפיטליסטי. ההיגיון המנחה של הקפיטליזם הוא ההפרטה, פירוק המנגנונים הדמוקרטיים הרחבים לטובת חברה של אטומים בודדים. הסולידריות הלאומית מותקפת על ידי תאגידים בין-לאומיים מהחוזק ועל ידי התפוררות לקבוצות סקטוריאליזם מבית (ש"ס מהווה דוגמה מופתית לכך); מדינת הרווחה פורקה ונכסיה הועברו אל בעלי הון שיוכלו להחזיק בהם בצורה יעילה יותר (אגב ניצול האזרחים); איגודי העובדים מוחלפים בעבודת קבלן המחבלת באפשרותם של עובדים לפעול יחד; אפילו התנועה הקיבוצית פועלת עתה בקודים של חברת השוק.

הקיבוץ העירוני, כאמור, הוא מרד רדיקלי בכל זה. הוא מרד רדיקלי משום שהוא חותר תחת ההיגיון ההפרטה ומחיל היגיון שונה בתכלית היגיון זההקלה, כלומר, הפיכת פירורי החברה המבודדים לקהל. לציבור. לחברותא. למרות המיתוס המקובל, בקפיטליזם האדם אינו ריבון על חייו. כל החלטותיו נתונות בסדר אפשרויותיו הכלכליות. כעובד בודד הוא ניצב תמיד בא-סימטריה משועת שבה הוא חסר אונים כמעט אל מול מעסיקו. גם כאזרח בודד אין לו סיכוי להשפיע על המערכת הפוליטית, זולת בהצבעה בקלפי פעם בארבע שנים וגם אז קולו הוא אחד מתוך מיליונים. למעשה, בקפיטליזם מופקעת ריבונותו של האדם על כל ההיבטים הציבוריים של חייו. האדם כזואון פוליטיקון מוכחד ותחתיו מציע לנו הקפיטליזם את האדם כצרכן, הנהנה מריבונות מוחלטת על הבחירה בין מוצרים שונים בקטגוריית המחיר המוכתבת על ידי משכורתו.

מקורות:

- בובר, מרטין. נתיבות באוטופיה. (1947). עם עובד.
גולדמן, יפתח. אוטופיה שיתופית ופוליטיקה. (2005).
פורסם בכתב העת "עיונים בתקומת ישראל".
דרור, יובל. הקבוצות השיתופיות בישראל. (2008). יד טבנקין.
יהב, דן. קיבוץ עירוני: שלב מעבר או יעד סופי? (2006). תמוז הוצאה לאור. תל-אביב.
מרקס, קרל ואנגלס, פרידריך. המניפסט הקומוניסטי. (1848).